

INSON KAPITALI RIVOJLANTIRISH - TA'LIM JARAYONINING MUHIM OMILI SIFATIDA

Ixtiyarov Farxod Akmalovich

“Toshkent irrigatsiya va qishloq xo‘jaligini mexanizatsiyalash
muhandislari instituti” Milliy tadqiqot universiteti Buxoro tabiiy resurslarni
boshqarish instituti erkin tadqiqotchisi

Tel.: +99891448-04-40

farxod.ixtiyarov.77@gmail.com

Inson kapitalini rivojlantirish aholining turmush sharoitini yaxshilash, hayot sifati darajasini yuksaltirish bilan birgalikda yurtimizda ijtimoiy kapitalning rivojlanib borishida zamin bo‘ladi. Ijtimoiy kapital davlatning ijtimoiy pivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, ijtimoiy kapital – insonlarning o‘zaro ijtimoiylashuvi natijasidir. Kishilar o‘rtasidagi hatti-harakatlar normalari va o‘zaro ijtimoiy ta’sir mexanizmlarini yaratadi.

Inson kapitali inson salohiyatining tarkibiy bir qismi sifatida e’tirof qilinarkan, unda ijtimoiy stereotiplarning ommaviy kommunikatsion jarayon sifatidagi o‘rni sifatidagi ahamiyati alohida o‘rin tutadi. Ijtimoiy stereotip – bu ijtimoiy ob’ekt yoki hodisalarning jamoatchilik orasida keng tarqalgan va nisbatan o‘zgarmas yoki mustahkam xususiyatlarga ega bo‘lgan namunasi hisoblanadi [1, - B. 241]. Inson, jamoa, guruh va hatto sotsiumda stereotiplarning o‘zgarmaslik xususiyati jamiyat hayotida an’anaviy qabul qilishlilikni, ong va tafakkurdagi jips holatda saqlanib kelayotgan odatlarning harakatlanishiga bog‘liq bo‘ladi.

Inson kapitalini amalga oshirishdagi yana bip omil – bu «fuqarolik» komponenti sanaladi. O‘z mamlakati fuqarosi sifatida burch va mas’uliyatga oid rollarni bajarish, ijtimoiy muhitda o‘zining pozitsiyasini namoyon etish uchun doimiy tayyorgarlik tizimi hamda ma’muriy, huquqiy hamda siyosiy munosabatlardagi faollik kapitaliga aylanib boradi. Shaxsdan Vatan manfaatlarini muhofaza qilish, xavfsizlikni ta’minlash, belgilangan axloq qoidalariga rioya qilish, o‘zi istiqomat qilayotgan sotsiumdagi ijtimoiy, iqtisodiy, ma’naviy muammolarda dahldorlik va burch talab qilingan. Fuqarolarning ma’naviy-axloqiy salohiyati to‘g‘risida fikr bildirilganda ijtimoiy

muhitda tasdiqlangan me'yor va qadriyatlar, shuningdek, kishilar jamoasidagi ahamiyatga molik munosabatlarni tartibga solib turuvchi qoidalarning uyg'unlikdagi tizimiga e'tibor qaratiladi.

Keys texnologiyasi inson kapitalini rivojlantirish jarayonini faollashtirish usuli sifatida quyidagi vazifalarni bajarishga qaratilgan:

-kasbiy faoliyat sohasidagi vaziyatlarni har tomonlama tahlil qilishning ko'nikmalarini va usullarini o'zlashtirish;

-boshlang'ich vaziyatni aniqlashtirish maqsadida qo'shimcha ma'lumotni talab qilish ko'nikmasini hosil qilish;

-amaliy muammolarni hal qilishda nazariy bilimlarni qo'llash ko'nikmalariga ega bo'lishi;

-noaniqlik vaziyatida qaror qabul qilish ko'nikmasini rivojlantirish;

-o'z nuqtai nazarini og'zaki yoki yozma shaklda aniq va ravshan ifoda etish ko'nikmalarini o'zlashtirish;

-taqdim etish qobiliyatini shakllantirish, ya'ni o'z fikrini ishonchli ifoda etish, asoslash va himoya qilish;

-boshqalarning fikrini konstruktiv tanqidiy baholash ko'nikmalarini o'zlashtirish;

-vaziyatni guruh bilan tahlil qilish asosida mustaqil qaror qabul qilishni o'rganish.

Tadqiqotlarimizning ko'rsatishicha, inson kapitalini rivojlantirish jarayonida qo'llaniladigan keyslar turlicha tasniflanishi mumkin.

Keyslar murakkablik darajasi va maqsadiga ko'ra quyidagi turlarga:

Illyustrativ (tasviriy) o'quv vaziyatlari – shunday keyslarki, ularning maqsadi – ma'lum bir amaliy misolda tinglovchilarni ma'lum bir vaziyatda to'g'ri qaror qabul qilish algoritmiga o'rgatish;

O'quv vaziyatlari – muammo shakllanishi bilan bog'liq keyslar, ularda vaziyat aniq bir vaqt mobaynida ta'riflanadi, muammolar topiladi va aniq nomlanadi; bunday keysning maqsadi – vaziyatni diagnostika qilish va ko'rsatilgan muammo bo'yicha mustaqil qaror qabul qilish;

O'quv vaziyatlar – muammo shakllanmagan keyslar, ularda oldingi variantdagidan ancha murakkab vaziyat ta'riflanadi, unda muammo aniq belgilanmagan bo'lib, statistik ma'lumotlar, jamoa fikri, hukumat organlari va h.k.

baholarida keltirilgan; bunday keysning maqsadi – muammoni mustaqil ravishda aniqlash, mavjud bo‘lgan resurslarni tahlil qilgan holda yechimining muqobil yo‘llarini ko‘rsatish;

Amaliy mashqlar, ularda aniq bir yuzaga kelgan vaziyat tasvirlanadi, undan chiqish yo‘llarini topish kerak bo‘ladi; bunday keysning maqsadi – muammoning hal qilish yo‘llarini qidirish.

Inson kapitalini rivojlantirishda ta‘lim jarayonining maqsadlari va vazifalaridan kelib chiqqan holda keyslar quyidagi turlarga bo‘linadi:

- tahlil qilish va baholashga o‘rgatuvchi;
- muammoni yechish va qaror qabul qilishni o‘rgatuvchi;
- muammo, uning yechimi yoki umumiy kontseptsiyani tasvirlovchi.

Muammoning tarkibi jihatlarini tahlil qilgan holda keyslarni quyidagi turlari ajratish mumkin:

- amaliy keyslar – real hayotiy voqealarni ifoda etadi;
- o‘rgatuvchi keyslar – ularning asosiy vazifasi o‘rgatish hisoblanadi;
- ilmiy-tadqiqot keyslari – tadqiq qilish faoliyatini amalga oshirishga qaratilgan.

Inson kapitalini rivojlantirishda keyslarni taqdim etilish shakliga ko‘ra keyslar quyidagicha ajratish mumkin:

- og‘zaki bayon asosidagi keyslar;
- yozma matn shaklidagi keyslar;
- tasviriy vositalar asosidagi keyslar.

Tuzilishi bo‘yicha keyslar:

Strukturaga ega keyslar (highly structured case)-vaziyatning raqamlar va ma‘lumotlar bilan qisqa qa aniq tavsifi. Bunday tipdagi keyslar uchun to‘g‘ri javoblarning ma‘lum bir soni mavjud. Ular bilimni baxolash va yoki aniq bir sohada bitta formula, ko‘nikma, usullardan foydalaninish qobiliyati uchun mo‘ljallangan.

Strukturaga ega bo‘lmagan keyslar (unstructured cases) – ko‘p sonli ma‘lumotlar materiali va tafakkurning uslubi va tezligi, ma‘lum bir sohada asosiy narsani ikkinchi darajasidan ajrata olish qobiliyati va ishlash ko‘nikmalarini baholashga mo‘ljallangan. Ularda bir nechta to‘g‘ri javoblar bo‘ladi va odatda, nostandart javob topish imkoniyati rad etilmaydi.

Inson kapitalini rivojlantirishga yo‘naltirilgan keyslar juda qisqa, o‘rta hajmda uzun bo‘lishi mumkin. Har qanday keysning yechimini topish jarayonini kuzatish

insonni nostandart fikrlay olish qobiliyati, ajratilgan vaqt ichida nechta kreativ g'oyalar bera olishi imkonini beradi. Agar guruh ichida bo'lsa, boshqa fikrni qabul qilish, uni rivojlantirish va amaliyotda undan foydalanishga bo'lgan holatni ham anglash mumkin.

Foydangan adabiyotlar:

1. Психология. Словарь. 2-е изд., испр. и доп. / под общей ред. А. В. Петровского., М. Г. Ярошевского. – М., 1990. – С. 381.
2. Содиржонов М. М. Мониторинг вопросов исследования человеческого капитала в этносоциальных процессах и социальные тенденции //Социальная политика и социальное партнерство. – 2021. – №. 6. – С. 447-458.
3. Киселева Е.В., Сворцова Л.И. Методические указания по выполнению кейс-зоданий. – Вологда, 2017.
4. Панфилова А.П., Громова Л.А., Богачек И.А., Абчук В.А. Основы менеджмента. Полное реководство по кейс-технологиям\ под.ред. профессора Соломина В.П. – СПб.: Питер, 2004. – 240 с.
5. Киселева Е.В., Сворцова Л.И. Методические указания по выполнению кейс-зоданий. – Вологда, 2017.; Стрекалова Н.Д., Беляков В.Г. Разработка и применение учебных кейсов: практическое руководство / Стрекалова Н.Д., Беляков В.Г. Санкт-Петербургский филиал Нац. Исслед. Ун-та “Высшая школа экономики”. СПб.: отдель оперативной полиграфии НИУ ВШЭ – Санкт – Петербург, 2013.
6. Sodirjonov M. Inson kapitali rivojlanish jarayonlarining etnosotsiologik xususiyatlari (Farg'ona vodiysi misolida). Diss. 2022 y.
7. Келарев В.В., Котова Н.С. Кейс-стади как эффективный метод тренинговых технологии в подготовке управленческих кадров / государственное и муниципальное управление. Ученые записки. 2014 № 3.
8. Umarov A. Ijtimoiy-madaniy taraqqiyotni ta'minlash va komil inson shaxsini shakllantirishda mutolaaning roli. Sotsiologiya fan. dokt. diss. – Toshkent: O'zMU, 2005.